

„TURYZM”, t. 8, z. 1, 1998

ALICJA KRZYMOWSKA-KOSTROWICKA, 1997, *GEOEKOLOGIA TURYSTYKI I WYPOCZYNKU*, PWN, WARSZAWA, s. 239

Dynamiczny rozkwit masowej turystyki skutkuje wielorakimi przemianami przestrzeni społeczno-ekonomicznej ludzi i społeczeństw. Wśród naukowych analiz tych przemian znaczące miejsce zajmie pierwszy polski podręcznik akademicki z zakresu geoeologii turystyki i wypoczynku. Liczne współzależności i sprzężenia zwrotne pomiędzy środowiskiem naturalnym a rozwijającą się turystyką wymagają bowiem systematycznego i systemowego rozpoznawania i analizowania, a po części sukcesywnego weryfikowania dotychczasowych ustaleń.

Recenzowana książka jest bardziej dojrzałą i rozszerzoną merytorycznie form wcześniejszego, dwutomowego skryptu *Zarys geoeologii rekreacji*. Na książkę tę składa się siedem rozdziałów o bardzo różnej objętości (od 4 do 53 stron). Treść w wystarczającym stopniu uzupełniają rysunki (39) i tabele (22), choć w poszczególnych rozdziałach liczba tych uzupełnień jest zróżnicowana. Cennym dodatkiem jest bardzo obszerny (ponad 400 pozycji) wykaz literatury przedmiotu. Każdy rozdział zaczyna się starannie dobranym cytatem, sumującym przesłanie i linię przewodnią rozdziału. Pod względem redakcyjnym i technicznym praca jest wydana poprawnie, ale szkoda, że ani jedna mapa czy rysunek nie zostały wykonane techniką wielobarwną.

Książkę rozpoczyna rozdział, w którym Autorka określa miejsce geoeologii w systemie nauk, poszukując tożsamości tej dziedziny w odniesieniu do przedmiotu badań i ich metodologii. Szczególnie mocno zaakcentowano różnice i podobieństwa geoeologii w porównaniu z innymi dziedzinami wiedzy zajmującymi się systemem i interakcjami pomiędzy człowiekiem i środowiskiem (zwłaszcza ekologią krajobrazu, ekologią człowieka i geografiami). Geoeologia turystyki i rekreacji została w ten sposób zdefiniowana w sposób pośredni.

W kolejnym rozdziale przyroda analizowana jest jako przedmiot zainteresowania turystów i rekreantów. W opisie procesu postrzegania środowiska szczególną uwagę zwrócono na subiektywizm doznań, który należy uwzględnić m. in. przy opracowywaniu systemów delimitacji przestrzeni turystycznej. Większość informacji o środowisku dociera drogą wzrokową, stąd Autorka szczegółowo przedstawiła istotę percepcji wizualnej, z jej licznymi uwarunkowaniami (soma-

tycznymi i społeczno-kulturowymi) i deformacjami. Postrzegana rzeczywistość przyrodnicza jest dla turystów i rekreantów źródłem różnych wartości naturalnych i antropocentrycznych, które zostały ciekawie posegregowane w kontekście odległości od obserwatora (skale: intymna, krajobrazowa i pośrednia).

Dość zwięzły jest rozdział przedstawiający oddziaływanie różnych bodźców środowiska przyrodniczego (w tym zwłaszcza bodźców atmosferycznych) na organizm człowieka. Uwypuklenie roli bioklimatu rekreacyjnego wraz z geograficznymi modyfikatorami topobioklimatu wynikało z potraktowania go jako syntezy oddziaływań zewnętrznych na organizm turystów i innych osób wypoczywających w środowisku przyrodniczym.

Warto dopowiedzieć, że zróżnicowanie topobioklimatyczne w istotnym stopniu kształtuje lokalne możliwości i uwarunkowania realizacji różnych form uprawiania turystyki, sportu i lecznictwa klimatycznego (np. kąpiele powietrzne i słoneczne, spacer i wędrówki, aeroterapia, narciarstwo, żeglarstwo, lotnictwo, bojery). Zróżnicowane warunki topoklimatu powinny być również uwzględniane przy lokalizacji obiektów turystycznych i przy ocenach długotrwałości i sezonowości ich eksploatacji. Zróżnicowanie to ma także znaczenie dla kształtowania rodzaju i poziomu ryzyka związanego z realizacją niektórych form turystyki, sportu i rekreacji (w związku z lokalnymi uwarunkowaniami do wystąpienia nadzwyczajnych stanów i zagrożeń).

Innym pominiętym zagadnieniem jest przebieg i skutki procesów aklimatyzacji i adaptacji do nowych warunków środowiskowych w miejscu realizacji potrzeb turystycznych. Stres wywołany nowymi bodźcami zewnętrznymi (lub inną ich intensywnością) wpływa na kondycję i samopoczucie, a więc i na percepcję środowiska oraz wybór zachowań turystycznych. Jest to o tyle ważne, iż szybko ulega rozszerzeniu zasięg penetrowanej przestrzeni turystycznej, z włączeniem krajów egzotycznych leżących w odmiennych strefach klimatyczno-roślinnych i strefach czasowych.

Rozdział czwarty zawiera analizę zachowań turystyczno-rekreacyjnych w środowisku przyrodniczym. Jest to rozdział szczególnie ciekawy dla geografów turystyki, gdyż z reguły mają oni mniejszą wiedzę o zróżnicowanych uwarunkowaniach, które wpływają na zachowania się ludzi. Uwarunkowania te, ujęte w trzy grupy (endogeniczne, egzogeniczne i osobowościowe) i 17 rodzajów, zostały szczegółowo zanalizowane dla uwypuklenia przyczyn bogatego zróżnicowania i zindywidualizowania zachowań turystów i rekreantów. Wątek ten jest kontynuowany poprzez analizę wielomotywacyjności wyboru zachowań turystycznych, jednakże z podkreśleniem przemożnej roli czynników emocjonalnych, a więc w znacznym stopniu nieprzewidywalnych.

Podsumowaniem rozdziału jest szczegółowa klasyfikacja zachowań turystyczno-rekreacyjnych, uwzględniająca ich uwarunkowania, grupy i typy, a także wzory zachowań wraz z ich modyfikatorami socjokulturowymi i organizmal-

nymi. Uwypuklono przy tym odmienności zachowań w różnych przestrzeniach (np. własnej czy ogólnodostępnej) i w powiązaniu z rytмами przyrody.

W dalszym toku wykładu środowisko przyrodnicze analizowane jest jako obiekt użytkowania turystyczno-rekreacyjnego, ze szczególnym naciskiem na interakcje turystyka i rekreacja a przyroda. Podkreślono, że w procesach transformacji przyrody określoną rolę odgrywa nie tylko intensywność użytkowania (przekroczenie chłonności danej przestrzeni turystycznej), ale także sposób użytkowania i zagospodarowania, rodzaje zachowań turystów oraz typ i odporność danego ekosystemu na degradację. Ujawniony zostaje więc problem niezwykle ważny, którego lekceważenie można przyrównać do piłowania gałęzi, na której się siedzi.

Znaczna część aktywności turystycznej związana jest z realizacją potrzeby kontaktu z krajobrazem o wybitnych walorach estetycznych i z ekosystemami, których biocenozy wyróżniają się bogactwem form i małym stopniem antropizacji. Dążność ta wynika głównie z potrzeby wyrwania się z okowów cywilizacji. Dla mieszkańców aglomeracji miejsko-przemysłowych kontakt z przyrodą stał się wręcz odrębną wartością, która znacząco wpływa na jakość życia. Realizacja potrzeby kontaktu z przyrodą, przy masowym charakterze ruchu turystycznego, stwarza jednak narastanie potencjalnych i rzeczywistych zagrożeń dla najcenniejszych walorów środowiska. Zagrożenie to wynika z wkraczania kolonizacji i urbanizacji turystycznej w otuliny cennych ekosystemów, a eksploracja i intensywna penetracja turystyczna dociera w obręb obszarów szczególnie chronionych. Dodatkowym obciążeniem jest niska kultura czy wręcz bezmyślność, co skutkuje zachowaniami niszczącymi środowisko (np. pożary lasów, zbieranie roślin chronionych, intoksykacja środowiska przez odpady). Ograniczaniu tych zagrożeń nie sprzyja szerokoprzestrzenny i rozproszony charakter realizacji form turystyki i rekreacji.

W ocenie przydatności turystyczno-rekreacyjnej środowiska przyrodniczego czytelnik może zapoznać się z kwintesencją podejścia geoeekologicznego. System przestrzenny został bowiem określony właściwościami strukturalnymi w siedmiu wymiarach: konfiguracji przestrzennej, specjalizacji, centralizacji, stabilizacji, standaryzacji, antropizacji i symbolizacji. Takie podejście stwarza możliwość wieloaspektowego waloryzowania i delimitacji przestrzeni turystycznej i samego środowiska.

W ocenie oddziaływania turystyki i rekreacji na przyrodę za cenną należy uznać próbę dokonania względnej gradacji zagrożeń stwarzanych przez poszczególne typy zachowań (43 typy w trzech grupach) na bezpośrednią degradację elementów biocenoz i biotopów oraz na ich zanieczyszczenie i niszczenie pośrednie.

Metodologia badań stosowanych w geoeekologii turystyki i wypoczynku została przedstawiona zwięźle. Kolejno zaprezentowano metodologię badań w zakresach: percepcji bodźców środowiskowych, waloryzacji turystyczno-rekrea-

cyjnej środowiska przyrodniczego w przestrzeni turystycznej, zachowań ludzkich w przyrodzie oraz dokonywania ocen oddziaływania turystyki i rekreacji na środowisko przyrodnicze. Ten ostatni aspekt należy w przyszłości rozszerzyć o wypraktykowaną i usankcjonowaną prawnie (zarówno w Unii Europejskiej, jak i w Polsce) metodologię wykonywania ocen oddziaływania na środowisko oraz auditów ekologicznych.

Podręcznik zamyka obszerny i oryginalny rozdział zawierający przegląd 20 wybranych typów zbiorowisk roślin w Polsce pod kątem ich znaczenia dla turystyki i rekreacji. Każdy z tych typów został opisany w jednolitym schemacie obejmującym cztery rodzaje charakterystyk:

- ogólną (struktura roślinności, siedlisko, występowanie, zmienność ekologiczną, geograficzną i antropogeniczną);
- bioklimatu warstwy rekreacyjnej (insolacja, uwilgocenie, przewietrzanie, produkcja tlenu i ozonu, struktura jonowa, fitoaerozole, aeroplankton);
- właściwości zbiorowiska roślinnego (estetyczne, zdrowotne, filtracyjno-detoksykacyjne);
- przydatności rekreacyjnej (odporność na użytkowanie, preferowane kierunki użytkowania).

Rozdział ten, jak i całą książkę, kończy obszerna tabela syntetyzująca ocenę przydatności rekreacyjno-turystycznej jednostek siedliskowo-roślinnych, przydatna do delimitacji przestrzeni turystycznej z geoekologicznego punktu widzenia.

Recenzowane opracowanie jest oryginalnym, logicznie skonstruowanym i systematycznie przeprowadzonym wykładem geoekologicznego ujęcia całości stosunków i sprzężeń między turystyką i rekreacją a środowiskiem przyrodniczym. Wykład ten nie jest jednak łatwy. Zawiera bowiem bardzo dużą dawkę skondensowanej wiedzy teoretycznej, czerpiąc z dorobku i słownictwa wielu dziedzin nauki. Książka ta jest więc przeznaczona dla osób już rozeznanych w problematyce geografii turystyki. Jestem przekonany, że to cenne i nowatorskie opracowanie odegra ważną rolę edukacyjną, wypełniając istotną lukę wydawniczą. Jednocześnie będzie ono silnym impulsem ukierunkującym badania naukowe na rozpoznanie i szczegółowe zanalizowanie mniej dotychczas uwzględnianych geoekologicznych aspektów turystyki i rekreacji.

Dr Jerzy Skrzypski
Katedra Geografii Miast i Turyzmu
Uniwersytet Łódzki
al. Kościuszki 21
90-418 Łódź

Wpłynęło:
6 marca 1998 r.